

AZ EPERJESI KIRURGUS SÁRKÁNYAI

Írta TASNÁDI KUBACSKA ANDRÁS

Egy derék bécsi tanárom az egyetemen azt mondta egyszer: «Milyen különös, hogy maguk, magyarok nem tudják, mennyi kulturális kincset rejteget a magyar mult. Magyar barátaim folyvást hangoztatják, hja Bécs, hja Párizs, Olaszország, az más... egészen más! Tudomány, művészet, irodalom satöbbi. A minap aztán ilyen sóhajtozás közben félbeszakítottam az egyiket, a természet-tudomány elismert művelőjét. — Mondja, — kérdeztem — járt már a Felvidéken? — Már hogyne jártam volna — felelte, hangjában a méltatlankodás némi árnyalatával. — Látta Eperjest? — kíváncsiskodtam tovább. — Nem is egyszer — volt az önérzetes válasz. — És tudja, hogy élt ott egy orvos, akinek híre bejárta az egész világot, akinek ma nem kisebb dolgot köszönhetünk, mint azt, hogy tisztában vagyunk vele, mi az: sárkány? Látta maga azokat a pompás, félméteres metszeteket, amiket másfél század mulva a legnagyobb francia természetbúvár, Cuvier is megcsodált? Ugy-e, hogy nem! Pedig, ha jól tudom, Eperjes kisebb valamivel Bécsnél vagy Párizsnál, de még Budapesten is.»

Éppen tíz esztendeje annak, hogy ezt a jellemző apróságot hallottam. Így utólag nem röstellem bevallani, magam sem tudtam a dologról. Alig vártam, hogy összekerüljek az otthoniakkal. Kiszemeltem, csak úgy taláломra, hármát-négyet és megkérdeztem őket:

— Hallottátok hírét az eperjesi orvosnak? Hogyne hallották volna. Ismerik jól a nevét.

— És láttátok a munkáit azokról a bizonyos sárkányokról?

Legyünk őszinték, egyik sem látta. Nem

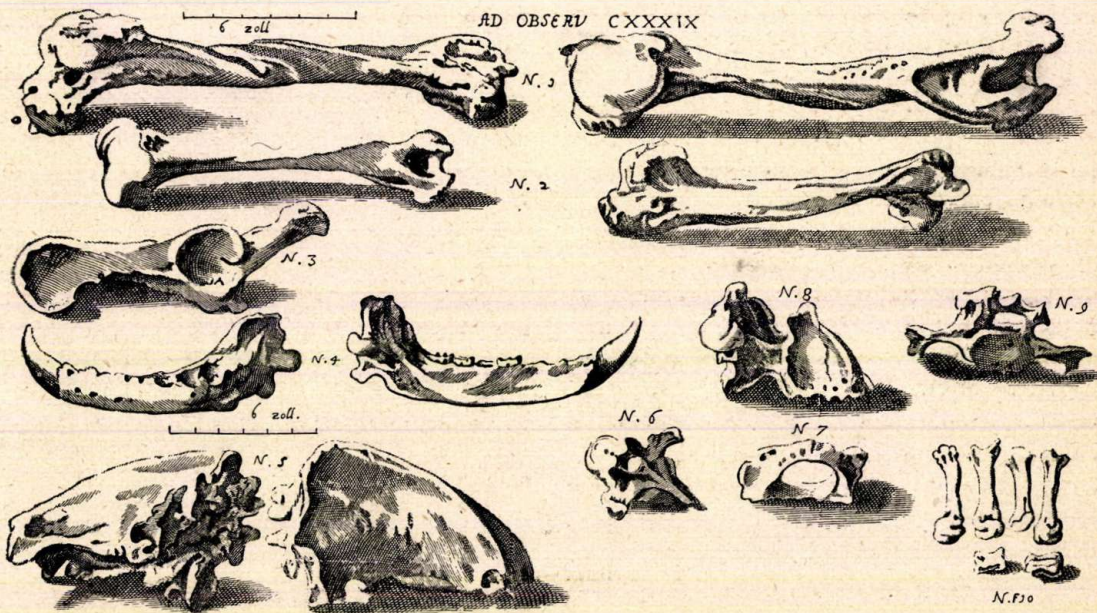
is tudtak róluk. Sorra kérdeztem most már a többi, felkerestem a folklóre nagymesterét is. Egy darabig úgy tettek, mintha erősen gondolkodnának, azt hiszem, merő udvariaságból, azután kijelentették, hogy hírét sem hallották a kárpáti sárkányoknak. Ekkor kezdtem először töprengeni a dolog fölött. Úgy látszott, a bécsi professzornak mégis igaza volt. Addig, addig szomorkodtam, bosszankodtam, míg egyszer azon vettem magam észre, hogy nyakig vagyok a «multban». Nem is hagytam oda addig, amíg ki nem hámoztam mindent az eperjesi orvos csodálatos sárkányairól.

1671 karácsonyának havában egy parasztember kopogott be Hain János eperjesi orvos dolgozószobájának az ajtaján. Néhány csontot helyezett az asztalra és zavartan topogott havas csizmáiban. Hain félretolta könyvét és kíváncsian nézegette a hatalmas koponyát, meg az óriási karomcsontokat. A koponya jó félméter hosszú lehetett. A kemény, hegyes szemfogakon fényes zománc csillogott, olyan volt a két állkapocs, mint egy mesebeli fogókészülék. Hain úgy elmerült a szemlélésében, hogy minden másról megfeledkezett a világon.

— A sárkány — szólalt meg váratlanul az ember. — A sárkány ez, uram! Megtaláltam a fejét és íme, elhoztam neked... Úgy loptam ki a faluból. A bíró és a többiek ott akarták fogni.

— Aztán minek az nekik — kérdezte az orvos.

Az ember zavartan forgatta süvegét. — Elmondom, iszen mért ne mondanám. Azt tartják, a sárkánycsont jó orvosság.

Sárkánycsontok Hain János eperjesi orvos munkájában (1673)

Az orvos rábámult a beszélőre. — Eredj a badarságaiddal, te!

— Pedig úgy van az — erősítette a jámbor. — Jó talizmán és megfizetnek érte. Még a földesúr sem veti meg, ha baj van a háznál. Kitűnő izzasztó szer a legkülönbféle nyavalyák ellen.

Hain vállaltvont a beszédre. Tudta, hogy a nép Magyarországon csak úgy, mint Erdélyben, vagy bárhol a világon gyakorta használ olyan «gyógyszereket», amelyek barlangokból kerültek ki. A lipótmezei barlangok jéghideg vizét a kalkulusban szenvedők, az epekövesek itták. Talán lehet a dologban valami, hiszen egy wittembergi orvos könyvet írt a barlang csodálatos gyógyító vizéről. Ott lesz valahol a polcon a többi könyv között. A rozsnyóiak a Ferenc-barlang tiszta, fehér cseppkövét porrátorve szoptató anyáknak adják, hogy legyen elég tejük. A lipóciák a tejelő marha sójába keverik...

— Legalább olcsón jutnak a gyógyszerhez! — fordult oda a paraszthoz.

— Azt éppen nem mondhatnám — vélte az atyafi. — A pásztorok, akik a hegyeket jól ismerik, odatámasztott fenyőszálokon ereszkednek alá az üregekbe és jól megfizetik a csontokat. Ezeket itt magam szedtem, uram. Azt akartam, hogy meg légy elégedve...

Hain kikerdezte emberét töviről hegyire, majd kifizette és útjára bocsátotta.

A csontok ott maradtak az asztalon. A lámpa sárga fénye ráesett a koponya magas tarajára, amelyre valamikor a hatalmas rágóizmok tapadtak. A falon lassan ingott a félelmetes árnyék, hol kiterjedt, mintha elnyeléssel fenyegetné a szobácskát, hol ismét összezsugorodott éles, fekete, mozdulatlan foltta. Az orvos mindezt nem látta. Csöndesen írt az asztal túlsó végén.

«Hét évvel ezelőtt küldöttem Varsóba néhány sárkánycsontot *Lubomirski Matechalco* kapitány-fiának. Volt köztük egy ép fej, néhány nyakcsigolya, combcsont, tibia, ujjpercek és három karomcsont, mik a medve karmánál jóval nagyobbak és görbébbek. Valamennyit cseppkő fedte, amit óvatosan le kellett bontani róluk. A paraszt, aki a sárkány-barlangot több ízben felkereste, egy fiatal sárkány sértetlen csontvázát vitte *gróf Rákoczi László* úrnak. Ha jól emlékszem, vitt még hat könyökcsonatot, néhány robusztus nyakcsigolyát és hat csigolyadarabkát az állat farkából. *Dunajec* mellett, a karthauzi kolostor környékén nyílik a hosszú barlang. Rengeteg csont van benne s valamennyit cseppkő fedi. A csontokat nyavalyatörés ellen árulják. Bizonyosan tudom, hogy a csontok, különösen a fogak, rosszindulatú betegségek idején izzasztó hatásúak. Akik arrafelé juhott legeltettek a nyáron, erősen bizonygatták, hogy a Kárpátok barlangjai telve vannak csontokkal. Úgy vélem, az állatok egymás teteme fölött dögöltek el, mikor betegségtől bágyadtan hűsölő helyet kerestek és felkapaszkodtak a csonthalmazra, ahol

még a leginkább érthette őket a friss levegő. Azt mondják, hogy éjjel jártak ki, míg nappal visszahúzódtak az üregbe. A két szemfog és a zápfogak tövig koptak a sok csont rágásában. Juhot, medvét és kőszáli kecskét ettek, csupa olyan állatot, amelyik a barlangba is betéved. Azt hallottam, hogy egy olasz elővarázsolta odujából a sárkányt és messze repült rajta. Szeretném kielégíteni ritkaságszeretetedet, megvásároltam hát a paraszttól a csontokat s elküldöm neked egy dobozban.»

A levél néhány nap múlva útban volt már barátjához, *J. Sachshoz*, akit annyira felizgatott a hír és a nem várt ajándék, hogy nyomban írt *Lewenhaim*nak és a latin nyelven írt levelet megjelentették a rákövetkező év elején *Lipcsében*, a világhírű *Miscellanea curiosa* sorozatban, az orvosi, fizikai és természettudományi ritkaságok gyűjteményében. A rendkívüli munkácska címe: *De draconibus carpathicis*, «A Kárpátok sárkányai». A 30 centiméter hosszú és 17 centiméter széles műszet, amellyel Hain leírását illusztrálták, egyenesen pártját ritkítja.

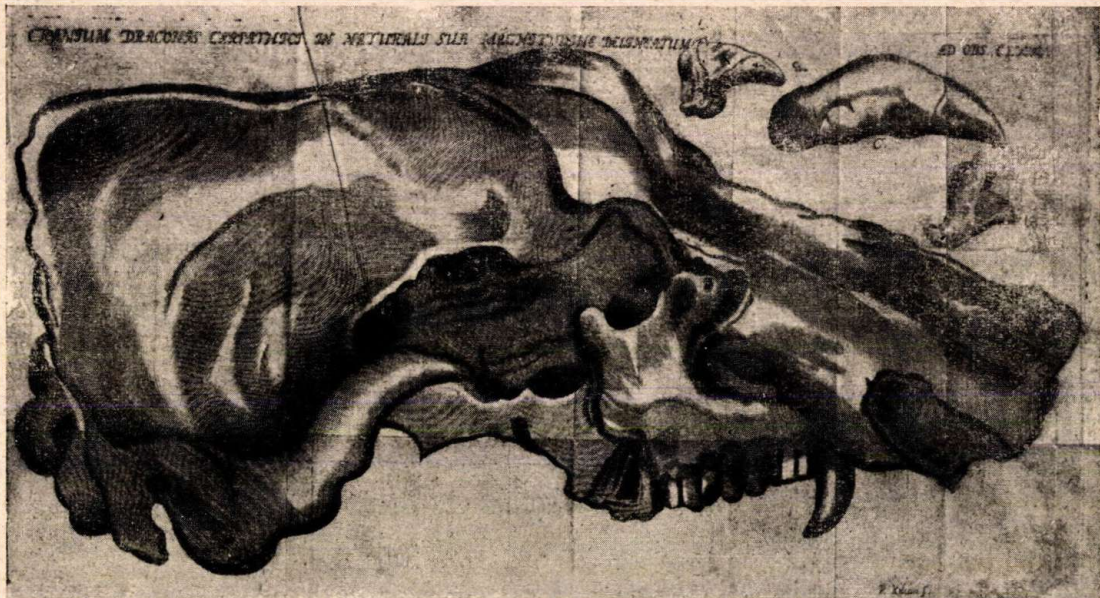
Hain nem marad hálátlan és hamarosan újabb levéllel és küldeményvel örvendezteti meg barátait.

«Azt hiszem, sikerült eddig sok mindent megvilágítanom és a sárkányok történetét érthetőbbé tennem. Amint megírtam, elküldöm a barlangok részletes tervrajzát.

Az első barlangot kérésemre *Wenceslaus* főtisztelendő úr járta be, aki egykor a kegyesrendi iskolák provinciálisa volt, most a varsói gimnázium rektora, nagyrabecsült barátom. Mindent lerajzolt s remekül megörökített. A másik barlangot egy lipóti nemes rajzolta le vázlatosan. Ez a nemes azt írta, hogy Ung megyében, közel az *Orlo-tóhoz*, *Kupos* városka mellett az előző évben egy eleven sárkányt láttak. Nyilvánvaló hát, hogy nem lehet csekély a sárkányok száma, akárcsak a Kárpátok üregeiben, ahol a sárkánycsontokat ássák. Megbíztam egy parasztot, szerezzen nekem még a csontokból. Remélhetőleg nem sokára elhozza a koponyát, karmokat és a többit, amivel Sachs úr gyűjtőszenvédélyét kielégíthetem. Jelenleg a magyarországi ritkaságok és különlegességek megírásával vagyok elfoglalva, ahol, ha Isten éltet, mindent töviről hegyére elbeszélek. Addig is hadd említsem meg a következőt:

Szepes megyében, egy mérföldnyire a *Dunajectól*, a karthauzi kolostor mellett van egy barlang. A nép egyszerűen sárkány-barlangnak hívja. *Richmond*on keresztül kell megközelíteni s a *Villa Lachnicanál* délnek fordulva egy meredek hegyhez érkezünk. Nyugati oldala merő szikla, kelet felől gypel és erdővel borított. Ha a hegyet megmászuk, újabb hegy emelkedik előttünk. Ebben van a barlang, rengeteg denevérrrel.

A csontok úgy fekszenek a cseppkő alatt, mintha saját zsírjukkal lennének takarva, sem nem korhadtak, sem nem romlandók. A nagyobbakat magunkkal vittük, mert ezek a ritkébbak. Különösen meglepett egy ke-

A barlangi medve koponyája Vollgnad munkájában (1673)

resztcsonst, mert akkora volt, mint egy nagy nyereg.

A második barlang *Liptó* megyében van, *Szent Miklós és Deménfalva* közelében, a *Vág* forrásvidékén. Itt is cseppkő fedi a földön heverő sárkánycsontokat. Az említett nemes kiásott egy 2 könyök hosszúságú combcsontot és megígérte, hogy elküldi. Sárkányfogak is találhatók szép számmal, olyik hosszabb egy arasznál. Nagyobb hitel kedvéért mellékelem a keresztcsontot, néhány fogat, és egy tibiát.»

Hain barátai ezt a levelet is kinyomatták és az újabb csontküldeményt is illusztrálták. A könyv, amelyet említ, Magyarország ritkaságainak a monográfiája, sohasem jelenhetett meg. Megakadályozta befejezését Hain betegsége és korai halála. Azonban külföldre küldött jegyzeteiből és kéziratföredékeiből a rákövetkező esztendőben *Vollgnad* német orvos közölt egyet s mást. Különösen értékes ráknézve az a közel fél méter hosszú metszet, amelyen egy teljes sárkánykoponya, két sárkánykarom és egy hatalmas sárkányszemfog látható, természetes nagyságban!

Hain két levele 1672-ben, *Vollgnad* *Henrich* levele 1673-ban hagyta el a nyomdát. Mindhárom páratlan a maga nemében. A sárkányokról nincs több hozzájuk mérhető híradás az egész világon. Egyedüli bizonyítékai ma annak a magyarázatnak, hogy a barlangokban élő sárkányok meséje őslatti csontok félreismerése következtében kapott szárnyra.

Voltak már megelőzően is hírek Magyarország, különösen Erdély sárkányairól. Ezeknek az alapján azonban a valóságot csak sejteni lehet. *Ranzani Péter*, Mátyás király udvari történésze írt róluk első ízben. Kéziratát 1448-ban fejezte be, de csak 1558-ban nyomtatja ki nagynevű hazánkfi, *Zsámboki János*. A munka Magyarország történetéről

szól és a bevezetésben külön fejezet foglalkozik Erdély sárkányaival. Erdélyben — úgymond — sok a barlang s ezekben sok a megdöglött sárkány hústól és bőrtől csontig rohadt koponyája. Az állatok nem ott éltek, ahol a csontjuk mai nap hever, hanem az özönvíz hullámai sodorták őket oda Afrikából vagy más földrésről.

Ranzani után több, mint két évszázadig nincs egyetlen feljegyzésünk sem és csak a XVII. század második felében találkozunk ismét a fantasztikus sárkánymesékkel Hain leveleiben.

A lipthói barlangok sárkánycsontjainak hírefutott idehaza is, külföldön is. Aki a felvidéken átutazik, okvetlenül útjába ejti a deménfalvi sárkánybarlangot. Megfordult benne az angol *Townson*, a francia *Paget és Beudant*, az olasz *Sartori*, a német *Brückmann*, *Schmidl*, *Normann* és még sokan mások. Sőt belekerül az akkori idők szokásos összeállításaiába is, ahol a világ száz csodájáról számolnak be az olvasónak.

Vette, nagyszombeni patikus olvasva *Vollgnad* közleményét Hain felfedezéséről, menten nekiül és hosszú levélben számol be *Vollgnadnak* Erdély sárkányairól. Azt írja 1674 novemberében: «Nemrégiben egy oláh hatalmas szárnyas sárkányt égetett el, midőn az egy odvas fában húzódott meg. A paraszt már régen észrevette, hogy az állat az odut látogatja, de féltette életét, azért nem merte elfogni vagy megtámadni. *Szeben* mellett is tanyázott egy sárkány, de villám ütött a fába s az állat odaveszett. Feje ma is látható a királybíró házában.»

Néhány fogat *Vette* maga is vásárolt egy oláh medvetáncolatától. «Az egyik fog 6 librát (mintegy 3 kilogrammot) nyomott s tenyérnél szélesebb, rövid darabka volt, valójában nem is annyira csont, mint inkább kő. Hasonló tenyéralakú fog függött láncon

Lesch-Kirchen templomának kapuján. Ezt is egy oláh találta négy év előtt.»

A sárkánycsontok keresése lassan valóságos sárkánylázzá fajul, aminek rabjai a legjobb nevű tudósok is. Buchholz János a szepesmegyei Haligóci barlangból, a Dobsina mellett levő Sárkány lyukból említ sárkánycsontokat, Bartholomaeides pedig a gömörmegyei Derencspusztá környékéről, a Kislyukból, vagy másnéven Magyarlyukból. Bartholomaeides látta az állat ökölnagyságú koponyáját és azt hiszi, hogy a sárkány ropant kigyó volt. Hasonlíttott ahhoz a sárkánymaradványhoz, mit Csetnek völgyében, Gecelfalván őriznek.

Buchholz György késmárki rektor Bél Mátyás ösztönzésére megpróbálkozik a sárkány csontvázáinak kiásával, de ez a legnagyobb igyekezet mellett sem sikerül. Am azért az egyes csontok is becsesek, mert a drezdai császári múzeum, jobban mondva ritkasággyűjtemény aranyéremre terjeszti Buchholzot a császár elé azokért a csontokért, amelyeket nagylelkűen a múzeumnak ajánlódokozott. A Kárpátok sárkánycsontjai tehát megszerzik az első aranymedáliát, amelyet magyar mecénás kapott önzetlen fáradozásáért.

1719 júliusában Bél Mátyás kérésére Buchholz felméri a lipótvölgyi Deménfalva határában a kis és a nagy Cserna-barlangokat. A szelvény 52 × 30 centiméter méretben, 1 : 100 léptékű kép s Bél Mátyás *Prodromus*-ban 1723-ban közreadja. A részletes rajzon valamennyi üreg és folyosó, minden cseppkőcsoport és forrás fel van tüntetve. Ötvenkilenc pontban kimerítve jelmagyarázatot írtak mellé s nem hiányzik róla az iránytűjak rózsája sem. Ez az első magyarországi barlangszelvény.

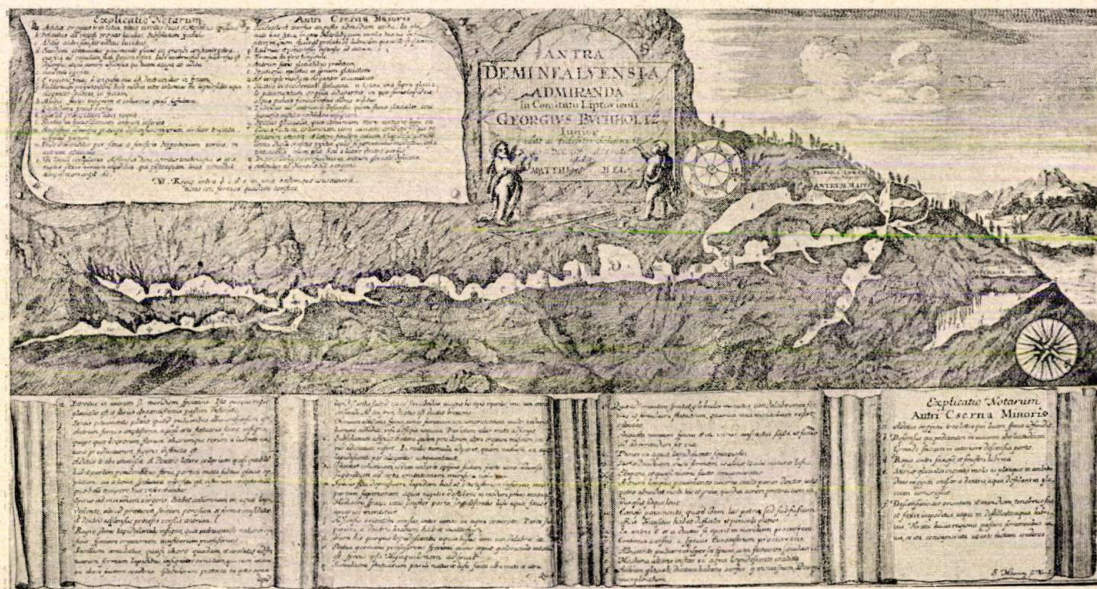
Hisz Bél Mátyás a sárkányokban is, mert szerinte «a szokatlan méretű és alakú cson-

tokat semmiféle állat csontjaival sem lehet összehasonlítani, még a legkiválóbb anatómusoknak sem». Nincs ezen mit csodálkozni, hiszen Esper, a németek neves természetvizsgálója még 1774-ben is azt mondja, hogy «ismeretlen állatok» csontjai ezek.

Az első, aki a kárpáti barlangok sárkánycsontjaiban kételkedni kezd, Brückmann wölfenbütteli orvos. 1725-ben azt írja, hogy a sárkányok foga igen hasonló a medvékéhez. Néhány évvel később már határozottan kimondja, hogy a sárkánycsontok nem egybek medve és oroszláncsontoknál. Azzal persze adós marad, hogyan kerülhettek Afrika oroszlánjai a kárpáti barlangokba.

Midőn a XVIII. század végén és a XIX. század elején Rosenmüller német természetbúvár foglalkozni kezd a barlangokban található medvecsontokkal, vagyis a «sárkánycsontokkal», meglepő eredményre jut. Úgy látja, hogy ezek a csontok nem ma élő medvéktől származnak, hanem egy kihalt óriás medvének, ahogyan ő nevezi: a barlangi medvének (az *Ursus spelaeus*-nak) a maradványai. A magyarországi barlangok ősmedvecsontjairól az első helyen emlékezik meg, mondván, hogy Hain, Vollnad és Brückmann metszetei nem sárkánycsontokat ábrázolnak, hanem a barlangi medve koponyáját és fogait.

A deménfalvi barlang ősmaradványainak sorsa a legszebb példa arra, hogyan szál egy-egy monda apáról fiúra s hogyan vándorol egy-egy lelet tudóstól tudósig, míg végül elkövetkezik az az idő, amikor a tudomány ki tudja bontani a mitikus burokból a valóságot és megfjei a monda eredetét. Ha Hain és Vollnad nem csatolnak munkáikhoz képeket, valószínűleg sohasem születik meg Rosenmüller magyarázata és az egykori lelet értékét veszítve, pusztán fantasztikus híradás lenne.

A deménfalvi barlang szelvénye Bél Mátyás *Prodromus*-ában (1723)

Barlangi medve (*Ursus spelaeus* Rosenmüller) koponyája a Mixnitz-i (Stelermark) sárkánybarlangban

Két évvel később, 1806-ban napvilágot lát *Párizsban* a francia természetbúvárok atyjának, *Cuvier*-nek a tanulmánya Németország és Magyarország barlangjainak kihalt medvéiről. Úttörő munkájában egyenesen a szakemberekhez fordul, nehogy továbbra is tévúton járjanak! Senki se higgye, hogy sárkányok élnek, vagy valaha is éltek a magyarországi barlangokban, vagy bárhol a világon.

Így kopott ki lassan-lassan a sárkánymese a tudományos irodalomból és a természettudósok a XIX. század elejétől mindent elkövettek a nép felvilágosítására. Sokan egyenesen a köznép számára írtak, magyar nyelven, népszerűen, külön fejezetet szentelve a babonák és mesék cáfolásának. *Norrmann*, aki 1833-ban a deménfalvi barlang környékén járt, úgy találta, hogy a hegyilakók sem hisznek már a kárpáti sárkányokban, bár felvilágosodásuk alig halad előbbre — amint írja — egy konyhamécses fényével.

A híres barlangot annyira kifosztották a «látogatók», hogy *Paget* 1845-ben már kételkedik, voltak-e egyáltalán csontok az üregekben. «Azoknak a csontoknak nyomát sem találtam, amelyeket egyes utazók a földön elszórva láttak és amikről a helyet sárkánybarlangnak nevezték el. Valószínű soha nem is voltak és a földön heverő széttört cseppköveket nézték mesebeli állatok csontjának.» Ez a téves vélemény mindennél meggyőzőbben bizonyítja, mivé lett volna Hain híradása metszetek nélkül!

1846-ban *Balogh Pál* sorrajárta Magyar-

ország csontbarlangjait. Némelyikbe szekerrel való csont hever össze-vissza hányva, egy rakáson. A barlangok nagyrészt kincskeresők turkálták fel és más annyit sem törődött velők. «Honunk eddig felfedezett csontbarlangjait külföldiek mind eddig jobban ismerték nálunknál» — kesergi *Balogh*. «Nálunk határozatlanul kell heverni honunk földjén talált ősvilági csontoknak, melyeknek pontos meghatározása hasonlító anatómiai múzeum nélkül majdnem lehetetlen. A legelső barlangi medve-csontokat pedig hazánkban találták... Bús érzet tölti el a haladás szent érzelmeitől dagadó hazafiúi kebelt azon gondolatra, hogy e hon még mindeddig majdnem semmit sem tőn a tudományokért, hogy azok a Magyarföldön még mind eddig idegen virágok...» «Fényes családnév, ragyogó címek, mint hiu s csillám bábjátékok, eltűnnek az ész mennyei sugári előtt, s hogy végre a nemzeti nagyság magasztos virágai csak ott fejlődhetnek ki, hol tudományos műveltségen alapuló értelmi és erkölcsi fenség lelkesíti a nemzet jobbait.» Így ír *Balog Pál*, a *Magyar Tudós Társaság* tagja, a *Magyar Tudós Társaság Évkönyvében*.

Sok mindenben igaza volt! Az olyan szépen kezdett út Hain halálával egy időre félbeszakadt ugyan, de később, a XX. század fordulón ismét olyan lendületet vesz, hogy a magyar barlangkutató első helyen áll az egész világon. Szakembereink nevét és munkásságát Európaszerte ismerik, mi több, elismerik.

